

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИН КОММУНИСТИК ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЫ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЯ КОМИТЕТЕРИНИН, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЯ СОВЕТТЕРИНИН ОРГАНЫ

№ 244 (5034). 1961 ч. октябрь 14, суббота | Өртөө 2 көп.

МАЛЧЫНАР ОРТУЗУНГА КУЛЬТУРА-МАССАЛЫГ АЖЫЛ

Малдын баш санын өстүрүп, ооң продуктуларын бедей, Төрөн чуртка хей эбти, сүтү берип, мал ажылын төгүдөр талазы-биле партия, чазаттын салчн турар сорулгаларын күөсөдир дөш түөл-чүкүдүг болгаш могаг-шылаг чок ажылдап турар малчынарнын бултуруг негеделин хандырын, оларнын ортузунга культура-масса-лыг ажылдарын калбартып чорудары культура-чырыдымшкын албан черлеринин аймакчалыгарынын мурунда чутула улуг сорулга кылды салдынган.

Бо улуг, харынасалгалыг сорулганы өвүр районуну культура аймакчалыгарынын канчаар боттандыгы турарын дугайында рейд бистин солунуустун номерлеринин бирөөнине чоогга чаа парламенттин. Өвүрүн Чээ-Суур, Арыг-Бажы суураарда библиотекалар эргелекчилери М. Көпеек, Б. Чечек, Барыш-Хемчик районда кинематограф О. Даваа дөш ышкаш малчынарнын бултуруг негеделин хандырын, оларнын ортузунга культура-масса-лыг ажылдарын доктаамал, согуз кылдып чорудуп турар культура-чырыдымшкын аймакчалыгарынын бистин республикада хей. Эриэн районун Наринда көлөз алуудун эргелекчилери В. Дарыма, Бай-Талда библиотек эргелекчилери К. Эренин олар боттарынын ажалын малчынар ортузунга чорудар дөш бүгү чүдүдери кылдып турар. Чөө-Хемчик районун «Большевик» колхозунда библиотек эргелекчилери К. Анчимаа саанчыларга чаа номдарын доктаамал чедирин берип, сүт-бараан фермаларында агиткуудустарын үндүрүп, мал ажылын продуктуларын көвүдөдиринче малчынарнын организастап, болууну ажалын өчө утгалдып тургускан. 30 ажыг саанчылар, кой-жулар бо чылын оң библиотеканын доктаамал болгаш илпекпейлиг ноучукулдары апарганнар.

Улуг-Хем райкукумуну культура калдынын автонулуунун эргелекчилери К. Урангайга улуттан агиткуудубригада сүт-бараан фермаларында, малчынар аалдарында кино, концерт көргүзүрине бо чылын экиликтеп. Автонулууну агиткуудубригада комплексилг кылдып тургустунган. Мында кино, концерт көргүзүрине ангыла, баш даарыкчылар, эмер-биле хандырткан жакк эмиш, малчынарда эргежок чутула херегелде бараанарлыг салдыгы, дөшөр, чурукчу бар. Танды районун «Ызыл партизан» совхозу (директору И. Юртаев, партия организастыгынын секретары И. Парфенов) малчынарнын культуруг негеделинче кичээнегйин доктаамал салып турар. Ферма бүрүгүндө кылдып булунарын тургускан, олар «Рекорд» деп радиодар болгаш оюн херекедери-биле эки хандырткан. «Төрөн чурт» деп радиоприемникти малчын өгүдө бүрүгүндө совхоз салып берген. Барыш-Хемчик районуну Культура бажынын чанында агиткуудубригада малчынар ортузунга культура-масса-лыг ажылдарын чорудары бо чылын баа акылдиктеп.

Ичылда-ла малчынар ортузунга культура-масса-лыг ажылдарын бистин республиканын райондарын хей кезинде четес тургустунган. Чамдык культура-чырыдымшкын албан черлери чүгө суураарда, хову турлагарында чон ортузунга культура-масса-лыг ажылдарын чорудары-биле кызыгаарлаттын турар. Танды райкукумуну культура калдынын автонулуунун эргелекчилери Оюн Маркка удурткан агиткуудубригада база бир эки ажылдык бригада деп санадып, ховуну ажалы-ишчилерине концерт, кино көргүзүлгелерин, лекция, бөсөдөн доктаамал чорудуп турар, ичылда-ла олар малчынар аалдарында, ырагга сүт-бараан фермаларында барбайн турар. Ой ышкаш Аа-Хем, Биз-Хем, Тес-Хем районнара культура-чырыдымшкын албан черлери малчынар ортузунга культура-масса-лыг ажылдарын чорударын шут кошкаткан. Илангыя Тес-Хемнин О. Шыназ, У. Шыназда малчынар кино, концерт көргүзүрине чөзүр болган. Райкукумуну культура калдын (эргелекчилер эш Шария) мында турар малчынарнын культуруг негеделин уткан. СЭКП-нин Тес-Хем райком бо дугайында чутула хемчө албайн турар.

Республиканын колхозтарынын, совхозтарынын чамдык фермаларында, хей койжулар чурттап турар черлери культура баазаларын тургускан. Ой баазалар боттарынын ажалын мычга дөш чогуур негеделинче чедир тургузуп шылаван. Эриэн районун Ала-Атаанда, Чөөгейде, Ак-Булуунда малчынар тургускан культура баазалары ажалдаган турар. Бултурга баазаларын ажалын экиликтеринче райкукумнарнын культура калдыктерин чогуур кичээнегй салбайн турар. Чамдык фермаларда кылдып булуннар малчынарнын, саанчыларнын культуруг дитанылазынын өсүлүг оза болуп шыдавайн турар. Бо чылын бистин республикада элөөн каш механизастаттынган кой-жу бригадалар тургустунган. Ой бригадаларнын төндеринде кылдып булуннар эргежок чутула оюн херекедери-биле четче хандырткан.

Культура бажынарнын, көлөз алуударын чанында агиткуудубригадалар чүгө хей чурттагыларын черлери концерт, кино көргүсөш, пил-чатыс малчынар аалдарында барбайн, «көрүктүлөр эвөө» дөш оларын оюн каапкан баар чорукту ам черде болдурбас үе келген.

Колхозтар баштаар черлери, совхозтар дирекциялары боттарынын малчынарнын культуруг негеделинче кичээнегйин улагаттырып, фермаларын кылды, булуннарнын, малчынарнын радиоприемниктер-биле хандырып чедип алган турар ужурулуг. Малчынар ортузунга культура-масса-лыг ажылдарын канчаар чорудуп турарын контрольдары, ол ажылды удуртуп башкаары — колхозтарда, совхозтарда партия организастыгынын база бир чутула сорулгазы.

Бөдөңчө чонуну культуруг негеделин ховорын денелинче чедир чоорту хандырып дугайында сорулгаларын бистин партиязы болууну Программанын төлөкелеринде айткан. Шаа ол хүндүлүг, улуг сорулганы күөсөдир культура албан черлеринин, чер-черде партия, совет, комсомол, профсоюз организастыгынын мурунда салдынган. Бистин Тыва автономнуг областы Тыва Автономнуг Совет Социалист Республика кылдыр эде тургускан чорук көдөңчө ажалы-ишчилеринин ортузунга культура-масса-лыг ажылды үндөйинден экиликтерин негеп турар.

Чөө-Хемчик районда Ленин аттыг колхозту хову бригадаларын турлаанга хей кижки киржичилиг митинг болган. Анда Илме көдө Советтин даргазы эш Аракчаа өвүрүнчүгү медалды алган.

Никита Сергеевич харын чагазынга улуг чедикши-биле холбаштыр механизаторларга изиг байыр чедирип, улам ынай чедикшилер-лиг болуун күдөш, И. Сапуновтун эвөөсүнүн дуржулгазы чурттуң төп областарынга кукурузанын тараамы азыр кылдыр өстүреринин улуг болдунар аргаларын ажалдып турар деп демдегелен.

И. Сапуновтун эвөөсүнүн кол-ла «чажымы» түөл дөргө, кукурузаны тарып өстүреринин муракчы агротехниказын колхозчуларын чогадымчы өсү-биле ажылдаанында, ук черин агаар-бойдуз байдалдарын барымдаалап көргөндө болур. Мурунда картофель, кырым-кара болгаш кукуруза тарып турган, күзүн-не ханы кылдыр аңдарып каан участка кукурузаны тарааннар. Эвөө эргежок чутула санныг организат чедикшидилген шөгө апарып төккөн. Гектар чер бүрүгүндө 210 кг суперфосфатты, 105 кг калийлиг дусту төккөн, оон соонда илнртөөш, чажарынын мурунда хөргүнү таштай бастырган.

И. Сапуновту СЭКП-нин XXII съездинге делегатка соңган. Чурукта: И. Сапунов.

Фото О. Сизовту. СЭТА-ның фототронкасы.

СЭКП-НИН XXII СЪЕЗДИЗИ АМ ҮШ ХОНГАШ АЖЫТТЫНАР

ӨЧНУКТЕРНИН ЧЕДИРГЕН БАЙЫРЛАРЫ

БҮРЯТ АССР-ДЕН
СЭКП-нин Бурят обкомунун, Бурят АССР-нин Дээди Советинин Президиумунун болгаш Министрлер Чөвүлелинин чоруткан телеграммасында чутаалап турары болза:
«Тыва автономнуг областы Тыва Автономнуг Совет Социалист Республика кылдыр эде тургусканынга холбаштыр совет Тываның ажалчы чоннарынга изиг байыры чедирип, республиканың улус ажал-агыын болгаш культуразын улам ынай хөгжүдөринге улуг-улуг чедикшилерлиг болууну, бистин чуртувуска коммунистг ийитиледи тургузарынын хөргөңгө оон-биле төлөпиг салышыкынын кирерин тыва улуска күзөп турар».

ИРКУТСК ОБЛАСТАН

СЭКП-нин Иркутск обкомунун секретары Шетининин, облкукуком даргазы Грипенкомун ат салганы телеграммада чутаалап турары болза:
«Тыва автономнуг областы Тыва Автономнуг Совет Социалист Республика кылдыр эде тургусканы-биле холбаштыр СЭКП-нин область комитетинге болгаш облкукукомга, а ол ышкаш бүгү тыва улуска чүрөктин ханызындан байыр чедирип, аныяк республиканың улус ажал-агыын болгаш культуразын хөгжүдөринге болгаш чечектелдиреринге улам ынай чедикшилерлиг болууну изия-биле күзөп турар».

АЛМА-АТАДАН

Совет кызыгаар шериглеринин бодунун составын, оперативтг бөдүүнү өмүңээнден Алма-Атада команддылал чериник болгаш политиктиг килдиктин чоруткан телеграммасында мында деп бижээн:

«Тыва Автономнуг Совет Социалист Республиканың тургустунганы-биле холбаштыр Тываның ажалчы чоннарынга чүрөктин ханызындан изиг байыры чедирип тур бис. Ленинчи национал политиканың принциптерин боттандырынга бистин партиязынын мерген угаанынын кызыгаарын дайыңчылары Тыва автономнуг республиканың тургустунганындан көрүп турлар. Республиканың тургустунганы-биле холбаштыр өөрүшкүнү тыва болгаш бүгү совет улус-биле үлөшүшкөн, кызыгаары дайыңчылар чырыкылыг коммунистын тургузуп турар совет улустун тайбын тургузукчу күш-ажылын идегелетти камгалаары-биле бүгү-ле эргежок чутула чүдүдери кылырлар. Тываның аныяк республиканың ажалчы чоннары-биле кады Ленинчи партиянын төөгүлүг XXII съездин төлөпиг уткуур бис».

УЛУГ ӨӨРҮШКҮНҮН ИЛЕРЭЭШКИНИ

«Сут-Хал» совхозтун ажалы-ишчилери Тыва автономнуг областы АССР кылдыр эде тургусканын улуг өөрүшкү, чоргаарал-биле байларды уткуп алганнар. Бо төөгүлдү болушкунга тураскалган митингилер совхоз төвүнө, салбарларга, фермаларга, хову турлагарында, малчын аал бөдүртерге болуп эрткелен. Совхозтун алаа чыгып келген ажалы-ишчилери сеткил-сагыжы хайныгып чүвө чутаалаш, тыва улустун улам ынайгы национал-хөргөңгө хөгжүдөринге таарымчалыг байдалдарын хандырып турар партия болгаш чазакка өөрүп четтиргенин илерейлел турганнар.

Бо улуг болушкунун бүүдүгүндө бистин ажалчыларынын күрүнө мурунга алган. Хүдөкелерин алдарлыг-биле күөсөдир дөш чүткүлдүг ажылдаан. Совхозтун тараамы-лары курунне планан ажыр 126 тонна тараамы, 3,6 тонна дүстү саткан. Эйт, сүт садарынын чыл планары долур күөсеттинген. Ажал-хөргөңгө мычга чедикшилер боттанып турары ажалчыларын кызымаккай ажалындан көл хамарарын. Саанчылар О. Дамы, М. Олоз, О. Чөчөймаа, О. Динчимаа, комбайнерлер М. Илгаар-оол, О. Кысыкча, Т. Дыртыл-оол, М. Дундериң болгаш эскекелер-да партиянын XXII съездинге чедикшилерин ужуражыр дөш чүткүлдүг ажылдап турарлар.

Бис моон сонгаар улам-на эки, улам-на бөдүр чүдүрүчүлүг ажылдаар ужурулуг бис. Ону бистен Төрөн чурттуң келер үеги улуг сорулгагары негеп турар.

М. ХЕЙМЕР-ООЛ, совхозта ВЛКСМ комитетинин секретары.

Улам эки ажалдаар

ЧАДААНА. Коммунистг партиянын болгаш Совет чазактын ала бөдүүнү улуг сагыш салышыкынын ачылында Тываның экономиказы дүргө темп-биле хөгжүп, культуразын улам-на чечектелип турар. Бистин областы Тыва Автономнуг Совет Социалист Республика кылдыр эде тургузар дугайында ССР-нин Дээди Советинин Президиумунун Чардын ажалчы чон сеткилин ханызындан улуг өөрүшкүлүг демделеп, партия болгаш чазакка четтиргенин илередиң турар.

Чөө-Хемчик районда Ленин аттыг колхозту хову бригадаларын турлаанга хей кижки киржичилиг митинг болган. Анда Илме көдө Советтин даргазы эш Аракчаа өвүрүнчүгү медалды алган.

Никита Сергеевич харын чагазынга улуг чедикши-биле холбаштыр механизаторларга изиг байыр чедирип, улам ынай чедикшилер-лиг болуун күдөш, И. Сапуновтун эвөөсүнүн дуржулгазы чурттуң төп областарынга кукурузанын тараамы азыр кылдыр өстүреринин улуг болдунар аргаларын ажалдып турар деп демдегелен.

И. Сапуновтун эвөөсүнүн кол-ла «чажымы» түөл дөргө, кукурузаны тарып өстүреринин муракчы агротехниказын колхозчуларын чогадымчы өсү-биле ажылдаанында, ук черин агаар-бойдуз байдалдарын барымдаалап көргөндө болур. Мурунда картофель, кырым-кара болгаш кукуруза тарып турган, күзүн-не ханы кылдыр аңдарып каан участка кукурузаны тарааннар. Эвөө эргежок чутула санныг организат чедикшидилген шөгө апарып төккөн. Гектар чер бүрүгүндө 210 кг суперфосфатты, 105 кг калийлиг дусту төккөн, оон соонда илнртөөш, чажарынын мурунда хөргүнү таштай бастырган.

СЪЕЗДИГЕ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫН РАПОРТТАРЫ

СЭКП ОБКОМУНГА, ОБЛКУУСКОМГА

Тожу районуну көдөзө ажалы-агынын ажалы-ишчилери СЭКП-нин XXII съездин ажалчы чоннарынга изиг байыры чедирип, республиканың улус ажал-агыын болгаш культуразын улам ынай хөгжүдөринге улуг-улуг чедикшилерлиг болууну, бистин чуртувуска коммунистг ийитиледи тургузарынын хөргөңгө оон-биле төлөпиг салышыкынын кирерин тыва улуска күзөп турар».

Тожунун ажалы-ишчилеринин белээ

Тожу районуну ажалчы чоннары коммунистг партиянын XXII съездинге күш-ажылыч белектиг ужуражыр дөш бүгү совет улус-биле бир дөмөй съезд мурунуун чарыжыга киршип, районуну улус ажалы-агынын бүгү амырларын улам ынай хөгжүдөр, көдөзө ажалы-агынын продуктуларын болгаш курунне сааларын көвүдөр талазы-биле бөдүрчөп хууузелдерин аяп, ол хууузелдерин күөсөдиринче чедир чедир чыдын үшкү чылында күжөйиштинин ажылдаан.

Районун партия организастыгы аалдыган хууузелдерин күөсөдиринче хандырып дөш улетир, бүдүрүлгө черлеринин, колхозтарын, эл ышкаш тус-тус ажалчыларын, колхозчуларын арынга социалистг чарышты калбартып, организастыг болгаш политик-масса-лыг ажалчы чоннарынга, бүгү аргаларын, курамыларын хууузелдер күөсөдиринче мобилизастап келген.

Партиянын Программанын болгаш Уставын күөсөдиринче чедир чедир кичирилген көстүп көрбөөнү ажалчы болгаш политиктиг бөдүрүшкүнүн хайныктырган. Оң чылында районуну көдөзө ажалчы чоннарынын ажалы-ишчилери чедир чөдөңгө үшкү чылында боттарынын чөдөңгө үсө болуп, эйт ажалчыларын бүүдүгүндө курунне мурунга алган хууузелдерин хуууза бөдүрчөп күөсөдир аргалык болган.

«Совет Тыва» колхозтун ажалы-ишчилери күш-ажылыч чедикшилерин дугайын районта бир-ле дугаарында рапорттаан. Колхоз сентябрь 20-ле эйт садарынын планын 101,9 хуу, сүтүтүн — 103,8 хуу, дүстүтүн—103,9 хуу күөсеткен, оон амырда негем 15 тонна сүтүгү курунне планан ажыр садар дөш хууузелдин база ажыр күөсөдир шыдаан. Ичылганга колхоз эртен чылым чөтүрү үзө-биле депозитер 67 тонна сүтү, 40 тонна хей эбти, 1 тонна хей дүстү курунне салып, ичининин малчын баш санын өстүреринин планын ажыр күөсеткен. Бо бүгү күш-ажылыч чедикшилерин бер болу анаа-ла чедип келбөөн. Ол болза колхозчу ажалы-ишчилерин күш-ажылыч белик мергелештин,

Дүжүт ажаап алышыкынын медээзи

(1961 чылдын октябрь 10-ла)

Районнар	Көсөң тарамын хууу	Бастырма нымын хууу
Аа-Хем	96,6	92,6
Бай-Тайга	94,6	90,8
Барыш	90,7	100,0
Барыш-Хемчик	90,0	98,5
Чөө-Хемчик	88,9	77,2
Танды	87,7	89,2
Улуг-Хем	73,0	93,7
Тес-Хем	65,9	100,0
Эриэн	50,0	100,0
Өвүр	42,0	65,3
Тожу	35,4	100,0

Оон иштинде совхозтар:

	«Сут-Хал»	«Өк»	«Чыраа-Бажы»	«Ызыл тараачын»	«Тээли»	«Шекпээр»	«Межегей»	«Барамык»	«Тивилеге»	«Улуг-Хая»	«Элегес»	«УТКА 25 чылы»	«Найырал»
«Сут-Хал»	100,1	99,8											
«Өк»	100,0	100,0											
«Чыраа-Бажы»	99,5	85,0											
«Ызыл тараачын»	99,4	86,0											
«Тээли»	98,6	93,1											
«Шекпээр»	96,4	100,0											
«Межегей»	94,0	93,6											
«Барамык»	90,4	100,0											
«Тивилеге»	89,3	99,7											
«Улуг-Хая»	84,4	95,3											
«Элегес»	79,3	93,6											
«УТКА 25 чылы»	76,8	88,7											
«Найырал»	75,5	100,0											

Октябрь 10-га чедир областа тараа культураларынын 86,6 хууу, оон иштинде совхозтарда 90,3 хууу, оон иштинде азы областа 30,3 муң га, оон иштинде совхозтарда 11 муң 695 га тараа сынында хөвээр турбушкан. Кестинген тарааның бастырылганы областа 91,0 хууу, оон иштинде совхозтарда 94,7 хууу. Бир эвөс тавычаларда чыдар тараалар биле катый алырга, областа 47 муң га тараа ажаап алдынмаан. Илангыя сынында нестинмээн хөвээр болгаш тавычаларда чытылаар тараалар Танды районда ам-даа 16 муң, Улуг-Хем районда 12 муң га кире бар.

Октябрь 10-га чедир областа кукурузаның 83,1, картофельдин 95,7, ногааларын 83,4, чигир соькызынын чүгө 25,3 хуууу ажаап алдынган.

Малчынарнын салышыкыны

Өвүр районда «Торгалыг» колхоз бо чылдын мал санын өстүрүп, ажалы-ишчилери коммунистг партиянын чаз Программанын болгаш Уставын күөсөдиринче чедир чедир чыдын үшкү чылында боттарынын чөдөңгө үсө болуп, эйт ажалчыларын бүүдүгүндө курунне мурунга алган хууузелдерин хуууза бөдүрчөп күөсөдир шыдаан. Ичылганга колхоз эртен чылым чөтүрү үзө-биле депозитер 67 тонна сүтү, 40 тонна хей эбти, 1 тонна хей дүстү курунне салып, ичининин малчын баш санын өстүреринин планын ажыр күөсеткен. Бо бүгү күш-ажылыч чедикшилерин бер болу анаа-ла чедип келбөөн. Ол болза колхозчу ажалы-ишчилерин күш-ажылыч белик мергелештин,

КУРУНЕ ШЫГЖАМЫРЫНГА

КУРУНЕГЕ САТКАНЫ (пуд-биле)

Республика	Октябрь 11-де	Октябрь 12-де
Республика	29.900	36.200
Оон иштинде:		
Болхозтар	15.700	31.500
Совхозтар	14.200	4.700

Тараа белектелинин хүн демдеглели

Октябрь 12-ге чедир республиканың тараажылары 6 миллион 604 муң пуд тараамы курунне садип, курунне шыгжамырынга тараа кирер хууузелдерин 99,4 хууу күөсеткен. Ол болза эртен чазакка чөтүрү үзө-биле денсөөр 3 миллион 268 муң 300 пуд хей болуп турар. Тываның колхозтары болгаш совхозтары чедир чылым үшкү чылында дүжүдүнү тарааларын курунне шыгжамырынга кирерин үргүлчүлөп турар. Республиканың ажалы-агынын октябрь 12-нин хүнүндө тараа хүлэп алыр черлерде 36.200 пуд тараамы кирген. Танды, Аа-Хем районнара ангыла беш район, оон ийи совхозтар болгаш өске-даа ажалы-агылар тараа белектелинин талазы-биле бо чылын курунне мурунга алган хууузелдерин хуууза бөдүрчөп күөсеткен, плавдан ажыр тараа садарын үргүлчүлөп, келер чылдың тарылгазынга херегелер үрөшүн уруушкуну чорудуп турар. Тывада кол тараалаң Танды, Аа-Хем районнара колхозтары тараа белектелинин аажок оожум чорудуп, өске районнарадан хөжүдөп, тараа садар талазы-биле курунне мурунга ам-даа өрөлдү болуп артып турар. Боттарында бар аргаларын болгаш курамыларын, илангыя ажаап алышынын машиналарын бедей бүдүрүчүлүг ажылдарын хандырып болза бо районнара колхозтары курунне тараа садар хууузелдерин чөккү хурда күөсөдир, харылаа плавдан ажыр хей тараамы Төрөн чуртка берил болуп артып бар.

Көдөзө ажалы-агынын ажалы-ишчилери! Чеди чылдың дорткү чылымды байлак дүжүдүнү үндөйин күстөңгө элелдеп салдылар. Ичылганга тараа белектелинин чедикшилерин чорудары-биле кады келер чылдың тарылгаларына чедир санниг, эйт ишчилерин үндөйин ажалы-агыл бүрүгү уруп ап, СЭКП-нин XXII съездин белектиг ужуражырын хандыраалыңар!

Т. СЕНДИ, СЭКП Тожу райкомунун секретары.

